

Siyasa Belgesi-1

28 Ekim 2021

Özet

Orta Doğu'nun sömürgeci etkilerden arındırılması hem batıda hem de doğuda yakın dönem tarih araştırmalarının en çok tartışılan konularından biri olmuştur. Rice Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Ussama Makdisi, ABD'nin yakın zamanda Irak ve Afganistan'ı işgalleri de dahil olmak üzere batılı devletlerin mevcut hakimiyetine dikkat çekerek, bölgede halkın ve siyasetin eşit olmayan sömürgeci ilişkilerden kurtuluşunun tam olarak gerçekleşmediğinden dolayı Orta Doğu'nun ve daha geniş anlamda Müslüman dünyasının sömürge sürecinin devam ettiğini savunmaktadır.

Prof. Makdisi, Arap dünyası üzerine yapılan akademik çalışmaların büyük bölümünün Arap dünyasının dışında ve özellikle de Arap dünyası veya Orta Doğu'nun endişelerinden ziyade, Batı'nın endişelerine, sorularına ve gündemlerine cevap veren Batılı akademik merkezlerde ve politika merkezlerinde yapıldığını iddia etmektedir. Bu bağlamda Orta Doğu kökenli akademisyenlere ve tarihçilere, kendi sömürgeci etkilerden arındırılma tarihlerini Batı'nın sömürgeci etkilerinden bağımsız olarak incelemelerini ve yazmalarını tavsiye etmektedir.

Arap Tarihinin Sömürgeci Etkilerden Arındırılması

Profesör Ussama Makdisi

Karşı karşıya olduğumuz siyasi çatışma, şiddet, mezhepçilik ve yozlaşma gibi krizlere çözümler konusunda Ortadoğu'da ve dünyada başarısızlık, karamsarlık ve hayal kırıklığı anlatılarına meydan okuyan en önemli isimlerden birisi olan Prof. Ussama Makdisi, "Arap Tarihinin Sömürgeci Etkilerden Arındırılması" adlı konferansında ağırlıklı olarak Orta Doğu'nun sömürgeci etkilerden arındırılması sürecinin temellerine odaklanmaktadır.

Prof. Makdisi, Türkiye ve Arap dünyası da dahil olmak üzere modern tarihin büyük bölümüne ilişkin mevcut araştırmaların ya sömürgeci zihniyeti temsil ettiğini ya da Orta Doğunun da dahil olduğu çağdaş uluslararası düzeninin büyük bölümünü şekillendiren sömürgeci dünya görüşlerinin gerçekliğinden büyük ölçüde etkilendiğini anlatmaktadır. Prof. Makdisi, ABD'nin Irak ve Afganistan işgali, Filistin'de yaşananlar, Batının Orta Doğu'da bulunan askeri üsleri veya Müslüman nüfusa yönelik insansız hava araçları saldırıları gibi olaylarla ilişkilendirilen Müslüman dünyasında Batı hakimiyetinin, sömürgeciliğin ve şarkiyatçılığın devam ettiğinin kanıtı olduğunu belirtmektedir. Bununla bağlantılı olarak, her ne kadar Batılı akademisyenlerin büyük bölümü sömürgeciliği tarihsel bir olay olarak inceliyor ve anlatıyor olsa da, çağdaş Arap dünyasının hala sömürgeci etkiler altında olduğunu vurgulamaktadır.

Prof. Makdisi'ye göre sömürgeci etkilerden arındırılma ancak insanların ve siyasetin eşit olmayan sömürgeci ilişkilerden tam kurtuluşu ile tartışılabilir; eğer sömürgeci etkilerden arındırma bağımsızlık ve eşitlik konusunda bir taahhüt sağlamıyorsa anlamsız bir akademik slogandan öteye gidemeyecektir. Bu çerçevede, Prof. Makdisi, 21. yüzyılda gerçekleşen Irak işgallerini hatırlatarak, Orta Doğu'da sömürgeci etkilerden arındırmanın sona ermediğinin ve Arap dünyasının Batının sömürgeciliği altında kalmaya devam ettiğini veya bölgedeki mevcut krizin bu sömürgeciliğin doğrudan sonucu olduğunun altını çizmektedir.

"Tarihin Sömürgeci Etkilerden Arındırılması" konusunun ahlaki ve politik bir proje olduğu kadar, eşitlik ve özgürlüğe olan bağlılığımız gerçek anlamda laik bir insanlık tarihinin esası olduğundan, aynı zamanda pedagojik bir proje olduğunu da belirten Prof. Makdisi, sömürgeci etkilerden arındırma çalışmalarının metodolojisini eleştirmektedir. Akademisyenlerin, Arap dünyasının Latin Amerika ve Afrika gibi diğer bölgelerden çok daha sonra sömürgeleştirilme nedenlerini araştırma konusundaki isteksizliğine veya başarısızlığına dikkat çekmektedir. Orta Doğu'daki toplumların daha önce ırkçı ve sömürgeci bir hiyerarşiyi haklı çıkarmak için manda kurgusunu icat eden Milletler Cemiyeti'nin yirmi ikinci maddesiyle açık uçlu bir şekilde Avrupa himayesine maruz bırakılırken, I. Dünya Savaşından sonra Arap dünyasının sömürgeleştirilmesinin kendi kaderini tayin hakkı adına, daha sonra ise dini özgürlük adına gerçekleştiğinin altını çizmektedir. Çoğu insanın düşündüğünün aksine, Woodrow Wilson'ın kendi kaderini tayin hakkı kavramının sömürgecilik karşıtı olmadığını ve Wilson'a göre kendi kaderini tayin hakkının ırkçı bir paternalizm anlamına geldiğini, zira kendi kaderini tayin hakkının yalnızca

28 Ekim 2021

belirli halklara, yani beyaz Avrupalılara uygulanabileceğine inandığını belirtmektedir. Wilson Sömürgeciliği ortadan kaldırmakla ilgilenmemiştir; daha çok sömürgeciliği, bazı sömürgeleştirilmiş halkların, Wilson'ın açıkça üstün bir Anglo-Sakson veya Fransız gücü ve vesayeti olduğuna inandığı şeyi talep etmeleri için sınırlı bir alan açan yeni paternalist çizgiler boyunca düzenlemek ve kurumsallaştırmakla ilgilenmiştir. Wilson'a göre kendi kaderini tayin hakkı, ezilen siyahlar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Afrikalı-Amerikalılar veya elbette Batı'da zaten sömürgeleştirilmiş olan yerli nüfus için geçerli değildi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeleştirilmiş Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin devletlerinin sınırlarını yaratan, manda olarak bilinen sömürge sistemini doğuran da bu ırkçı vesayet biçimiydi.

“Tarihin Sömürgeci Etkilerden Arındırılması”, ahlaki ve politik bir proje olduğu kadar, eşitlik ve özgürlüğe olan bağlılığımız gerçek anlamda laik bir insanlık tarihinin esası olduğundan, aynı zamanda pedagojik bir projedir.”

Bu eleştiriden yola çıkarak, Profesör Makdisi, Avrupa merkezli tarihin sömürgeci etkilerden arındırılması için uygun bir metodolojiye ilişkin birtakım hususları önermektedir. İlk olarak, tarihin sömürgeci etkilerden arındırılmasının Orta Doğu'daki mevcut sömürge durumu ve eşit olmayan ilişkiler hakkında konuşmayı gerektirdiği gerçeğini kabul etmemiz gerektiğini savunmaktadır. İkinci olarak, Arap tarihinin sömürgeci etkilerden arındırılması için, Arap dünyasındaki bu kadar çok sömürgeci ve çağdaş söylemin merkezinde yer alan sinsi düşünceden yani gelişmiş, laik ve liberal Batı'ya karşı geleneksel ve geri kalmış Orta Doğu fikrinden kurtulmak gerekmektedir. Batının ahlaki olarak daha üstü olduğuna dair yanlış varsayım liberal entellektüeller tarafından batının sorunsuz bir kuruluş, yardımlaşma, kültür, ilerleme, bilim, teknoloji, laiklik ve özgürlük yeri olduğu şeklinde sürekli olarak dile getirilmektedir. Profesör Makdisi, aydınlanmış ve liberal Batı

varsayımlarının, aslında Batılı devletlerin karmaşıklığının ve Orta Doğu ile sömürge ilişkilerine ilişkin çok büyük bir yanlış yorumlama olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun aynı zamanda Avrupa ve Amerika'yı ideal bir dünya olarak betimleyen ve bu kurguyu İslami kültürler de dahil olmak üzere, Batılı olmayan tüm kültürler üzerindeki üstünlüğü haklı çıkarmak için kullanan bir şarkiyatçı projeksiyon olduğunu savunmaktadır.

Prof. Makdisi, Arap Dünyasının entelektüel bakımdan sömürgeci etkilerden arındırılması için Batı'nın ve Orta Doğu'nun tarihselleştirilmesinin gerektirildiğini ve buna ihtiyacı olduğunu öne sürmektedir. Bu durum Doğu'daki adaletsizlik iddialarını ilerletmek için Batı'nın idealleştirilmesini sonlandıracaktır. Örneğin, Avrupa ve Amerika'daki ırkçılık gibi, Orta Doğu'daki mezhepçiliği, modernlik ve modern jeopolitik formülasyon sorunu olarak tanımlamak, adaletsizlik ve eşitlik koşullarını ve tarihlerini anlamak gibi çok daha zor ve siyasi olarak zorlu bir göreve başlamamızı ve doğu ve batı ile ilgili kadercik klişelerle sorunları büyütme yerine, dünyanın farklı yerlerinde adalet ve eşitlik mücadelelerini desteklememizi mümkün kılacaktır. Prof. Makdisi, Türk akademisyenlerine, Türkiye tarihiyle iç içe geçmiş Osmanlı tarihinin önemli bir parçası olarak, Arap eyaletlerinin veya Arap dünyasının tarihi üzerinde çalışmalarını tavsiye ederken, Arap akademisyenlerini ise Osmanlı İmparatorluğu'nu yalnızca Türkiye ile özdeşleştirmeyi bırakarak Osmanlı deneyimi üzerinde çalışmaya teşvik etmektedir. Çağdaş akademisyenler, modern Arap Ortadoğu'nun Osmanlı tarihinin önemini sağlayarak, Arap halklarının Türkiye'nin sömürge tebaası değil, yeniden biçimlendirilen bir Osmanlı yönetiminin özgür ve eşit vatandaşları olduğunu fark edebilirler. Böylece, Avrupa Mandası sisteminin, özgür ve bağımsız Arap halklarını Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk boyunduruğundan kurtulma adı altında nasıl sömürgeleştirdiğini de daha iyi anlayabilirler.

“Arap Doğu'nun entelektüel bakımdan sömürgeci etkilerden arındırılması, Batı'nın ve Orta Doğu'nun tarihselleştirilmesini gerektiriyor ve talep ediyor”

28 Ekim 2021

Prof. Makdisi üçüncü olarak Arap tarihinin sömürgeci etkilerden arındırılmasının, Arap dünyası üzerine yapılan profesyonel çalışmaların büyük bölümünün Arap dünyasının dışında kaldığı ve daha spesifik olarak, genellikle Arap dünyası veya Orta Doğu'nunkilerden ziyade, tipik olarak Batı'nın endişelerine, sorularına ve gündemlerine cevap veren Batılı akademik merkezlerde ve politika merkezlerinde yer aldığına dair sorunu kabul etmek anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Orta Doğu'nun köklü üniversiteleri tarihlerinin en kötü mali, ekonomik ve siyasi krizini yaşarken, ağırlıklı olarak petrol zenginleri tarafından sponsorluk edilen ABD kurumları ve üniversiteleri tarafından yapılan Orta Doğu hakkında çalışmaların anlamlı, eleştirel ve özgürleştirici hümanist akademik araştırmadan tamamen kopuk olduğuna dikkat çekmektedir.

Son olarak ise, Arap tarihini sömürgeci etkilerden arındırmanın, Arap dünyası ve daha geniş kapsamlı olarak Orta Doğu'daki insanların endişelerine yönelik araştırma gündemleriyle ilgilenmek ve bunları geliştirmek anlamına geldiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Filistin'in durumuna dikkat çekerek, Filistin'i bir asırdır dünyanın bizlerin yaşadığı bölgesindeki adaletsizliğin bir metaforu ve özgürlük hayali olarak tanımlamaktadır.

Ayrıca, sömürgeci etkilerden arındırma, başkalarının tarihine kör kalmadan kendi tarihine sahip çıkmak, yani tabu sayılan konularla dürüst bir şekilde ilgilenmek, ancak aynı zamanda bu konuların neden tabu haline geldiğini de sorgulamak anlamına geldiğini savunmaktadır. Böylece, devletlerin kendi sömürgeci etkilerden arındırma tarihlerini anlatmamaları halinde başkalarının, özellikle de batılı yazarların bunu onların perspektifinden yazacaklarına dikkat çekmektedir. Makdisi, gerçek anlamıyla sömürgeci etkilerden arındırmanın bizi, içinde sıkışıp kaldığımız daha dar kapsamlı, mezhepçi ve milliyetçi topluluklara kıyasla çok daha laik, daha dürüst ve daha evrensel, insan deneyiminin çoğulluğunu kutlayan daha dünyevi bir topluluğa götürmesi gerektiğini belirtmektedir.

“Sömürgeci etkilerden arındırma, başkalarının tarihine kör kalmadan kendi tarihine sahip çıkmak, yani tabu sayılan konularla dürüst bir şekilde ilgilenmektir”

Özetle, Prof. Makdisi, Arap kültürü ve toplumundaki kusurlar nedeniyle Orta Doğu Arap devletlerinin modern bir toplum hale gelmesinin başarısızlığı konusundaki şarkiyatçı senaryoyu değiştirmektedir. Onun ortaya koyduğu alternatif anlatı, Osmanlı Arap toplumlarının Batı toplumlarından daha evrensel, daha kapsayıcı ve daha çoğulcu olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla Orta Doğu'yu sömürgeleştirmeye gelen Avrupalılar, çoğulculuk, demokrasi, anayasacılık etkisi gibi daha iyi fikirler getirmemişler, aksine, bunlara aktif bir şekilde zarar vermiş ve yok etmişlerdir. Prof. Makdisi, akademisyenlerin sömürgeciliği geçmişte kalmış bir olay olarak tanımlamasını eleştirmekte ve ABD'nin Irak'ı işgali, Filistin halkına yönelik baskılar veya Suriye'de devam eden kriz gibi Orta Doğu'daki son olayların sömürgeciliğin devam ettiğini açıkça gösterdiğini savunmaktadır. Orta Doğu'daki akademisyenlere, şarkiyatçılıktan ve sömürgecilikten kurtarmaları gerektiği için tarihlerini Batılı akademisyenlere bırakmak yerine kendilerinin yazmalarını gerektiğini önermektedir.

Yazar Hakkında

Rice Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyeliği görevini yürüten Profesör Ussama Makdisi aynı üniversitede Arap-Amerikan Eğitim Vakfı'nın başkanlığı görevini de yürütmektedir. Lisans eğitimini 1990 yılında Wesleyan Üniversitesinde ve doktoraasını 1997 yılında Princeton Üniversitesinde tamamlayan Prof. Makdisi, Modern Arap tarihi, ABD-Arap Devletleri ilişkileri, Osmanlı tarihi, Misyonerlik tarihi ve Mezhepçilik konularında çalışmalar yapmaktadır. Profesör Makdisi'nin “Age of Coexistence: The Ecumenical Frame and the Making of the Modern Arab World” (2019), “Faith Misplaced: the Broken Promise of U.S.-Arab Relations, 1820-2001” (2010), “Artillery of Heaven: American Missionaries and the Failed Conversion of the Middle East” (2008), “The Culture of Sectarianism: Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon” (2000) ve editörlüğünü yaptığı “Memory and Violence in the Middle East and North Africa” (2006) adlı kitapları birçok dile çevrilmiştir. Profesör Makdisi'nin uluslararası alanda birçok eseri ve ödülü bulunmaktadır.

28 Ekim 2021

PROJE HAKKINDA

İnsanlık ve Gezegen İçin Ortak Ufuk Tasavvuru

Dünya son derece sorunlu bir dönemden geçmektedir ve tüm insanlık derin bir kriz içinde görünmektedir. İnsanlık küresel düzeyde olduğu kadar tek tek ülkeler düzeyinde de ciddi ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve siyasi, krizler yaşamaktadır. Karşı karşıya kalınan meydan okumalar finansal çöküşlerden iklim değişikliğine, uluslararası terörizmden bölgesel çatışmalara, mülteci sorunundan yabancı düşmanlığına kadar çok çeşitli alanlarda ortaya çıkmaktadır.

Yaşanan krizler ve Pandemi ile ağırlaşan sorunlar romantik küreselleşme söylemlerini büyük oranda geçersiz kılmaktadır. Tarih akmaya devam etmektedir. Ancak, insanlığın ortak sorunlarına içe kapanarak, kutuplaşarak, önyargıları artırarak bir cevap bulunamayacağı da çok açıktır. Sorunlarımız ne kadar ağır olursa olsun, asla değiştirilemez bir kader ile karşı karşıya değiliz. Yaşadığımız sorunların esas olarak insanın yaptıklarından kaynaklandığı ve yine insani bir çabayla aşılabileceği inancındayız. Dünyanın birçok bölgesinde yaşanan bu derin krizi aşmak için çok farklı arayışlar olduğunu biliyoruz.

Bilinçli, sabırlı ve ortak bir çaba ile insanlığın yaşadığı sorunları aşabiliriz. Dünyanın çok farklı kültür ve coğrafyalarındaki haysiyetli insanların daha fazla dayanışma göstermesinin vakti çoktan gelmiştir. Tüm kimliklerimizin ötesinde insan onurunu esas alarak konuşma zamanıdır. Hakikati ve adaleti eksen olarak gören onurlu insanların ittifakı, insanlık için yeni bir dayanışma dönemi başlatabilecektir. Onurlu bir gelecek mümkündür. Dünyanın birikimi ile ve dünyaya hitap ederek yürüyecek bu süreçte, Türkiye'nin coğrafi, tarihi ve kültürel özellikleri ile ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğuna ve insanlığın bu ortak çabasına ev sahipliği yapabileceğine inanıyoruz.

Proje kapsamındaki hedefimiz, dünyanın önde gelen düşünürlerini bir araya getirerek, gücünü insan haysiyetinden alan, insanlığa ortak bir ufuk sunmak için insanlığın ve gezegenin geleceğini bütünsel bir sinerji ile inşa etmeyi amaçlayan uluslararası bir fikir platformu oluşturmaktır. Kapadokya Üniversitesi olarak bu konudaki vizyonumuz; dünyanın önde gelen düşünürlerinin insanlığın ve gezegenimizin ortak geleceği için tasavvurlarını ortaya koyacakları, gözlemledikleri meydan okumalar ile fırsatları paylaşacakları bir akademik çalışmaya zemin sunmaktır.

Proje hakkında detaylı bilgiye <https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

Kapadokya Üniversitesi (<https://kapadokya.edu.tr>) Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde yakın dönemde kurulmuş bir vakıf üniversitesidir. Üniversite; çıkış noktası evrensel uygulaması milli olan bir eğitim anlayışıyla, Türkiye'yi 21. Yüzyılı gerçekçi bir şekilde yorumlayabilen ve bundan dolayı görüşleri önem ve değer gören, kendi alanında yetişmiş, bilgisini paylaşmaktan mutluluk duyan ve güvenilir yeni nesil kamuoyu önderleri yetiştirmektedir. Kapadokya Üniversitesi, akademik ve mesleki olmak üzere birbirlerinden feyz alan ve destekleyen iki sütunlu bir sistemi başarılı bir şekilde uygulamaktadır.

KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ
HAKKINDA